

Драган Ж. Марковић

Институт за политичке студије, Београд

МОГУЋНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЕ ДЕМОКРАТИЗАЦИЈЕ ПОЛИТИЧКИХ ИНСТИТУЦИЈА У СРБИЈИ

Сажетак

Рад представља покушај да се утврде основне друштвено-политичке претпоставке истинске демократизације политичких институција у Србији. Закључује се: да демократизација политичких институција има перспективу само уколико се одвија кроз процес трансформације представничке демократије у непосредну демократију и аутократског одлучивања у демократско одлучивање; да је за демократизацију политичких институција од пресудне важности демонополизација политике, децентрализација власти и управљања и развијање слободне иницијативе грађана; да се за истинску демократизацију могу борити само оне политичке партије које се и саме демократски организују и на демократским принципима делују; да је стварна демократија дуготрајан историјски процес истовременог укидања отуђене политичке власти и мукотрпног успостављања демократске власти; да би Србија морала предњачити у борби за развој демократског политичког система како би се приближила развијенијим државама.

Кључне речи: политичке институције, демократизација, демократски капацитети, представничка демократија, непосредна демократија

Савременом друштву је уместо парламентарне, све неопходнија непосредна демократија као неизоставни услов високотехнололизоване и високосоцијализиране друштвене репродукције. У демократској заједници непосредни носилац суверенитета је сам народ, ма на ком нивоу се она организовала. Народни суверенитет се у демократској заједници не може отуђивати или ограничити,

већ се слободном вољом грађана заједнички остварује. Ради одржања самог живота, „грађани морају суделовати у доношењу одлука које утјечу на њихов живот“.¹⁾

За оптималан развој непосредне демократије била би неопходна максимална децентрализација надлежности са републичког на локални ниво, која подразумева и одговарајућу финансијску децентрализацију, са чим иде и децентрализација власти и управљања. Тежње за децентрализацијом су, међутим, у жестоком сукобу са централистичким тежњама да се што више послова и средстава концентрише у врху државе. Енормна централизација надлежности довела је, заједно са финансијском централизацијом, током транзиције 1990-их година, готово до замирања сваког облика непосредне демократије у Србији.

Доминација државне управе доводи до сужавања непосредне демократије и до отуђења власти од грађана. То се огледа у раду како општинских тако и републичке скупштине, које су уместо грађанима окренуте владајућим политичким странкама. Због неизграђености демократских механизма, могућности утицаја грађана на садржину скупштинских одлука су веома мале. Чак се и закони од виталног значаја за друштвену заједницу доносе без икакве организоване консултације грађана, чија се демократска права и обавезе утврђују независно од њихове воље.

Непосредна демократија не може се развијати без непосредног учешћа грађана у одлучивању о судбоносним питањима заједничког живота и рада, како на локалном, тако и на вишим нивоима друштвеног организовања. Пошто се одлуке морају доносити у складу са уставом и законом, за развој опште демократизације друштва је од пресудног значаја да се они доносе плебисцитарним изјашњавањем грађана.

Велику сметњу за остваривање суштинске демократије представља доминантна владавина партија, којом се демократске тежње непрестано потискују и гуше. Међусобном борбом за власт и око власти, политичке странке потискују у други план бригу за заједничке интересе друштва. Распиривањем политичког антагонизма међу грађанима, међустраничка борба за власт подстиче социјални, национални и верски антагонизам отежавајући демократско споразумевање. А у изборним кампањама редовно се потискује или изиграва законска могућност да грађани самостално истичу своје кандидате за посланике.

1) John Naisbitt, *Мегатрендови*, Глобус, Загреб, 1985., стр. 167.

Политички посредници у систему представничке демократије су политичке странке, преко којих економски монополисти монополишу и власт. „Богати људи купују од партијске организације место у сенату на једва прикривен начин... Индустијалци и трговци који су успели у својим пословима, талентирани адвокати великих компанија и вешти босови, који великим делом пуне сенат, сви су они производ савеза између партијске машине и финансијских интереса“.²⁾ На тај начин финансијски моћници претварају политичке партије у своје трансмисије преко којих остварују сопствену владавину.

Ако су у либералном капитализму политичке партије и заступале различите класне интересе, у монополистичком капитализму оне, ради освајања и задржавања власти, све од реда потпадају под власт капитала. „Какво год да је декларативно образложење, партија је организована с једном заједничком сврхом: да се стекне и да се држи политичка власт, да се управља“,³⁾ а пошто се власт не може ни стећи ни задржати без пара, све партије су лако поткупљиве.

Стога су данас у парламентарном систему готово све партије на истом колосеку монополистичке владавине капитала. „Црвени су постали ружичасти, бели су се обојили. Десница и левица више нису тако различите. У Сједињеним Државама две партије толико личе једна на другу да их је немогуће разликовати“,⁴⁾ па у суштини „постоји само једна политичка партија, пропословна „демо-републиканци“, или у суштини једна политичка партија са двије клике“.⁵⁾

Као формални представници народа а фактички заступници монополистичког капитала, политичке странке „сужавају демократију, монополизују политику за себе и не допуштају другима да се њоме интензивно баве“.⁶⁾ Од како су право представљања „преузеле политичке странке, ниједан народни посланик у модерном парламенту није стварно *народни* посланик у правом значењу те рјечи, него је његово наименовање у звање (а и у много случајева и сам избор у то звање) зависили од ужег вођства политичке странке,

2) М. Острогорски, *Демократија и политичке партије*, Штампарија „Св. Сава, Београд, 1921., стр. 91.

3) Peter F. Drucker, *Посткапиталистичко друштво*, Грмеч – Привредни преглед, Београд, 1995., стр. 158.

4) Морис Диверже, *Демократија без народа*, Рад, Београд, 1968., стр. 217. и 218.

5) Ноам Чомски, *Контролисана демократија*, ЦИД, Подгорица, 1999., стр. 186.

6) Др Радомир Лукић, *Политичке странке*, Научна књига, Београд, 1966., стр. 227.

којој је он био одговоран и према којој је био толико дужан да је у парламенту морао да заступа не народ, који га је изабрао, него политичку странку која га је подигла из друштвене анонимности⁷⁾

Посланици у парламенту немају никаквих обавеза ни одговорности према народу и грађанима као формалним бирачима, који на њих немају нити могу да имају било какав утицај. Партијски изасланици у парламенту имају у ствари императивни мандат своје странке који их обавезује да гласају по партијским директивама, те нису у позицији да се руководе не само народним интересима и жељама, него ни сопственом влашћу и савешћу. „Укљештен у мрежу недовољно демократских партија, посланик је на диспозицији врха одговарајуће партијске пирамиде и не може доносити одлуке по својој вољи ни по вољи грађана који су га изабрали“⁸⁾

Стога „широка маса посланика фунгира само као свита једног или малог броја „лидера“ који образују кабинет, и слуша их слепо све док имају успеха“, па „говори неког посланика данас више не представљају никакве личне исповести, а још мање покушаје да се противници придобију“, него званична „саопштења партије која се издају у земљи“⁹⁾ и која пре изражавају интересе појединих друштвених група или партијских лидера него целог народа.

Политичке странке „не доводе на власт људе државничких способности, јаког карактера и сл. него слабе политиканте, који се подвргавају уским страначким интересима“, због чега се „странкама често пребацује да омогућавају владавину најгорих друштвених елемената који се, уместо политиком у правом смислу, баве политиканством, да заслепљена страначка борба тражи заслепљене, страсне људе“¹⁰⁾ Деградирањем политичких странака деградира се представничка демократија, коју је без странака тешко и замислити. „Чињеница је да је повијесна корисност представничке демократије преживјела“¹¹⁾ те „није ни чудо што народ игнорише парламент и презире народне посланике“¹²⁾

Ако је представничка демократија преживела, даљи развој може ићи само у правцу растакања државно-партијске владавине

7) Милорад Екмечић, *Основе грађанске диктатуре у Европи између два свијетска рата*, 2. Издање, Завод за издавање уџбеника, Сарајево, 1967., стр. 5.

8) Вучина Васовић, прилог у зборнику *Лавиринти кризе*, Институт за европске студије, Београд, 1998., стр. 115.

9) Мак Вебер, *Привреда и друштво*, том 3, Просвета, Београд, 1976., стр. 477. и 476.

10) Радомир Лукић, *Политичке странке*, исто, стр. 233.

11) John Naisbitt, *Мегатрендови*, Глобус, Загреб, 1985., стр. 110.

12) Родни Еткинсон, *Зачарани европски круг*, Светови, Нови Сад, 1997., стр. 63.

у непосредну власт народа и прерастању представничког парламентаризма у систем непосредне демократије. И „ако демократија значи самоуправљање слободних људи, правду за све, тад би стварање демократије представљало укидање постојеће псеудо-демократије“.¹³⁾

Објективне тенденције демократизације све снажније се испољавају и кроз субјективне тежње ка слободи и једнакости. Све „већи број људи и жена не прихвата више друштво у којем живи; они одбијају као стезник у који би неко хтјео да их притисне, поредак који им је наметнут; они више не прихватају привилегије мањине; они одбијају хијерархију и власт које јачају ове привилегије и одржавају тај поредак“.¹⁴⁾

Тај поредак из темеља поткопавају неумољиве тенденције демократизације његовог сопственог продукционог односа на којем почива. Конкурентност је натерала индивидуалне власнике капитала да се, хтели не хтели, удружују у акционарска друштва, и да удруженим капиталом заједнички располажу, чиме су сами отворили историјски процес деприватизације, демонополизације и колективизације сопственог власништва, те демократизације својинских односа.

Демократизација својинских односа је неизоставни услов демократизације друштва и политичких институција. До стварне демократизације својинских односа у Србији још увек није дошло јер бирократска и аутократска власт за то истински никад није била заинтересована. Под плаштом партијског плурализма у Србији је место демократизације извршена још већа аутократизација политичког система.

Демократизација политичког система у Србији није ни у интересу империјалистички оријентисаним силама којима никако не одговарају економски снажне и политички самосталне колоније које се са њима могу равноправно носити, због чега им са застарелим технологијама нуде и застареле економске и политичке моделе. „Има пуно сировина које треба узети и још више јефтине радне снаге за покретне траке. Али прво им морамо наметнути модел капитализма. *Ми сами* га не примењујемо, али у неразвијеним земљама, на њему инсистирамо. То је систем Међународног монетарног фонда. Ако га прихвате, онда ће их бити лако експлоатисати...“¹⁵⁾

13) Херберт Маркузе, *Крај утопије, есеј о ослобођењу*, Стварност, Загреб, 1972., стр. 183.

14) Едмон Мер, *Самоуправљање – сутрашњица*, Радничка штампа, Београд, 1977., стр. 28.

15) Ноам Чомски, *Шта то (у ствари) хоће Америка?*, Институт за политичке студије, Београд, 1994., стр. 57.

Колонијална доминација лакше се остварује преко аутократске него преко демократске државе, а ситнији и репродуктивно слабији капитали лакше се него крупнији стављају под команду светског капитала. И владајућим и опозиционим партијама заправо је важније преотимање власти, а не да ли ће систем власти бити демократски или аутократски. Зато у Србији још увек нема праве демократске опозиције, па ни стварне демократске алтернативе владајућим аутократским режимима. Таквом стању изузетно погодују три момента. Један је економска неразвијеност којој више одговара аутократски него демократски систем владавине. Други је одсуство масовног демократског покрета који би могао демократским средствима срушити аутократски и успоставити демократски систем власти. Трећи је аутократски међународни поредак који се одржава и једино се може одржати на аутократским националним режимима. Зато владајуће светске силе својим колонијама нуде само формалну демократију са мало демократских права и много аутократске власти преко које могу по својој жељи владати светском заједницом.

Иако се све партије, укључујући и оне најаутократскије, изјашњавају за демократију, у средиште њихових програмских опредељења стављени су приватна и државна својина, док су облици заједничког власништва потиснути на маргине или сасвим занемарени. Ниједна странка не даје већи значај акционарству и задрugarству запослених, који се у програмским документима већине странака и не спомињу.¹⁶⁾

Протагонисти свакодневне политичке кампање за приватизацију и апсолутизацију монополистичких облика приватног и државног власништва су оне снаге које то власништво већ поседују или настоје да га се што пре домогну. Из тежње за монополизацијом власништва проистиче тежња за монополизацијом власти, и обратно. А велико приватно богатство насупрот масовног сиромаштва је неизоставни услов и освајања и задржавања освојене власти над обезвлашћеним масама.

Монополистички облик приватног власништва добио је своју идеолошку рационализацију у платформи малих и средњих предузећа као наводно најперспективнијих носилаца економског развоја. Монополистички оријентисаним државно-партијским структурама не одговара непосредно повезивање привредних субјеката у велике корпорације и шире привредне асоцијације које не

16) Види: Драган Марковић, *Демократија и партократија*, Институт за политичке студије, Београд, 2009., стр. 70-71.

могу држати под својом доминацијом, због чега су ситносопственичко власништво и привредна аутархија у средишту њихове економске политике. Уместо трансформације на бази демократизације својинских односа, повратак на класичне монополистичке облике власништва води распадању великих система и подстицању сепаратистичких тенденција у свим сферама друштвеног живота. А то уместо демократизације захтева још већу аутократизацију државне власти, која споља мора утицати на одржавање друштвеног поретка.

Као главни ослонац аутократске власти, ствара се својинска структура „на кримиженој основи, с једне стране путем пљачке, а с друге стране, путем... приватизације, којом се цела предузећа купују будућашто... Опљачкана су будућашто откупљена друштвена предузећа“.¹⁷⁾ Сузбијан је и сваки облик економске интеграције који није у интересу и под надзором владајуће државне и страначке елите. Због крупних деформација у политичкој, економској и социјалној структури друштва, Србији прети опасност „од дуготрајног таворења у статусу сиромашног и криминилизованог друштва, све већег социјалног раслојавања на врло уску богаташку класу и огромну већину грађана на рубу голе егзистенције, све јачих политичких и социјалних тензија“.¹⁸⁾ Ни „процес транзиције није донео никакво побољшање. Напротив, број сиромашних и незапослених је све већи. Лоше спровођена приватизација је довела до смањења економског развоја, раста незапослености, ниских зарада, као и јачања социјалне несигурности и опште политичке институционалне несигурности“.¹⁹⁾

Економско и друштвено пропадање Србије може зауставити једино истинска демократизација својинских односа која је неизоставни услов демократизације друштва и политичких институција. Без демократизације својинских односа не може бити ни истинске демократизације државних и националних заједница, која једина може уздрмати темеље аутократског глобалистичког поретка. Суштинска демократизација својинских односа подразумева да сваки запослени зарађује према свом доприносу новоствореној вредности, да самостално управља својом пословном јединицом, али и да сразмерно свом доприносу равноправно партиципира у располагању целокупном заједничком имовином и управљању целом кор-

17) Слободан Вучетић, *Демократија без доказа*, БИГЗ, Београд, 1994., стр. 266-267.

18) Исто, стр. 23-24.

19) Живојин Ђурић, „Социјално-политички осврт на модел приватизације у Србији“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 4/2013., стр. 118.

порацијом. На таквој економској основи и политичка власт ће се демократизовати и претварати у непосредну власт самог народа.

Демократизација својинских односа се пред цео свет а нарочито пред Србију, поставља као императив. У циљу превазилажења економске заосталости и укључивања у светске економске токове, Србија би морала прихватити одговарајућу организацију производње засновану на производним програмима којима се мора прилагођавати и организација предузећа. Неопходно је да се непосредни произвођачи самостално економски повезују у мање или веће асоцијације и да друштвеном репродукцијом демократски управљају.

Савремена индустријска производња заснована на подруштвљавању својине и управљања неизбежно води у истинску демократизацију друштва. У побољшању својинског статуса произвођача и стварној демократизацији својинских односа, Србија би чак морала предњачити да би смањила заостајање за развијеним земљама.

Кључни проблем Србије је у незаштићености власништва, које се од власника отуђује и легалним и нелегалним каналима. Током транзиције спроводи се у недовољно регулисаним својинским односима кампањска приватизација којом се и приватна и државна имовина претачу у власништво моћних појединаца, чиме се огромна већина становништва лишава могућности да суверено располаже средствима која својим радом ствара. „Поента је у начину на који је протумачен концепт својинске трансформације, где је а) плурални облик својинске трансформације редукован на претварање свих других облика у приватно власништво; б) сходно томе уништавање државне својине над стратешким индустријским привредним објектима и пољопривредним газдинствима и стварање приватних монопола; злоупотреба процеса приватизације у циљу остварења приватних, партијских интереса (ширење корупције на врху пирамиде власти, легализација прања новца и илегално стеченог богатства, јефтина распродаја државне имовине у политичке сврхе...)“²⁰⁾

Проблем би се могао решити законском заштитом сваке и свачије, сопственим радом и заслугом стечене својине, што подразумева строгу забрану сваког нелегалног и нелегитимног присвајања туђе имовине. Али то би захтевало плебисцитарно изјашња-

20) Проф. др. Загорка Голубовић, *Како калимо демократију – шта нисмо научили*, Албатрос Плус, Београд, 2011., стр. 197.

вање свих грађана о таквој законодавној регулативи, јер све док мањина доноси државне законе, доносиће их у своју корист.

Да би се омогућило слободно располагање сопственом имовином, морали би бити озаконјени сви облици легалног власништва, као један од основних услова слободног удруживања грађана. Апсолутизовањем приватног и државног власништва транзициона политика је готово докрајчила експропријацију групног, слободним удруживањем ствараног власништва. Тек је Уставом Србије од 2006. године озаконјена задружна својина која је у свом изворном облику још након другог светског рата практично укинута, а затим и формално преименована у друштвену својину.

Развојна шанса Србије могла би бити у развијању задругарства, у којем она има светску традицију. Акционарски и државни капитал који су извршили велику концентрацију производних снага, западају у све већу кризу, јер нису у стању да изврше општу економску мобилизацију друштва какву захтева савремена технологија, а нарастајуће акционарство становништва није у суштини ништа друго него својеврсни облик задругарства. Индивидуализацијом својинског субјективитета задругарство треба не само да се изједначи са акционарством, већ и да стекне компаративне предности.

Ради развијања слободног заједништва, морали би се, поред задружног, озаконити и сви други облици заједничког власништва, а нарочито колективно власништво локалних заједница и свих облика непосредног располагања грађана одређеном заједничком имовином. Тиме би локалне заједнице и сви грађани били својински обезбеђени и мотивисани за увећавање како индивидуалне тако и заједничке имовине без које је савремени живот практично немогућ.

Дефинисање својинских односа подстакло би и предузећа да више улажу у развој локалних заједница јер се њихова средства не би у виду неповратних улагања отуђивала већ би им доносила добит или другу корист. Објекти које локална заједница и предузећа заједнички изграде, треба у ствари да представљају њихово заједничко власништво са својинским правима која одговарају њиховим улагањима.²¹⁾

Својеврсну транзицију на задругарство може представљати својинска трансформација јавних предузећа у акционарска, односно деоничарска друштва. То подразумева да се имовина јавних

21) Види: Драган Марковић, *Демократија и својина*, Институт за политичке студије, Београд, 2012., стр. 101-113.

предузећа трансформише у акционарске или деоничарске уделе давалаца и корисника услуга, односно запослених и грађана, чиме би се практично извршило разотуђивање отуђених средстава самодоприноса, као и осталих улагања грађана преко монополских цена услуга.

Савремена демократизација својинских односа кроз развијање радничког акционарства, деоничарства и задругарства има за циљ да путем побољшања својинског статуса произвођача повећа њихову мотивацију која је основни чинилац економске ефикасности у свим историјским условима. Акционарство радника као непосредних произвођача, значи поновно сједињавање свих основних компоненти својинског располагања: употребе, управљања и плодуживања, односно интегралног коришћења својине. „Реч је о ширем и дубљем значењу таласа активирања радника–акционара, који могу да покрену демократску трансформацију друштва одоздо, што и јесте главни смисао доследно схваћеног процеса демократизације“.²²⁾

За оптималан развој демократије и проширења демократских капацитета политичких институција била би неопходна максимална децентрализација надлежности са републичког на локални ниво, која подразумева и одговарајућу финансијску децентрализацију, са чим иде и децентрализација власти и управљања. Тежње за децентрализацијом су, међутим, у жестоком сукобу са централистичким тежњама да се што више послова и средстава концентрише у врху државе.

Доминација државне управе доводи до сужавања демократије и до отуђења власти од грађана. То се огледа у раду како општинских скупштина тако и републичке скупштине, које су уместо грађанима окренуте владајућим политичким странкама. Због неизграђености демократских механизма, могућности утицаја грађана на садржину скупштинских одлука су веома мале. Чак се и закони од виталног значаја за друштвену заједницу доносе без икакве организоване консултације грађана, чија се демократска права и обавезе утврђују независно од њихове воље.

Друштво у којем једни владају другима, може даље напредовати само превазилажењем такве, и сваке отуђене владавине. Прави пут за то је трансформација формалне у стварну демократију, која у суштини значи замену аутократске владавине демократском владавином. То је у ствари историјски процес организованог преузимања отуђене власти над народом од стране самог народа. Нико

22) Проф. др. Загорка Голубовић, *Како калимо демократију – шта нисмо научили*, исто, стр. 199.

власт народу не може ни уделити ни доделити ако је сопственим ангажовањем од својих властодржаца сам не узме и не преузме. „Ако је друштво такво да у њему сву власт економску и политичку држи мали број људи, онда већини појединаца не остаје ништа друго него да се организују – било по становању или занимањима – и да тако уједињеном снагом штите и заступају своје интересе.

То од њих тражи њихов положај у том друштву, на то их гони борба за опстанак која је урођена свакоме живом створу“.²³⁾

Улога демократских прогресивних снага је да као мобилизаторска снага цео народ покрећу у акцију за освајање и остваривање сопствене власти. Већ само озакоњивање и остваривање права на слободну грађанску иницијативу представља иницијални чин непосредног ангажовања народа у преузимању и непосредном остваривању власти. Колективних иницијатива, међутим, неће бити без организоване активности, а уколико нема колективне, не могу се остваривати, па стога неће ни покретати појединачне иницијативе. Ради тога је неопходна одговарајућа општенародна организација слободне иницијативе, која ће о појединачним иницијативама организовати демократску расправу и промовисати их у колективне иницијативе уколико их прихвати већина заинтересованих за њихово остваривање.

Ни појединачних ни колективних иницијатива, међутим, неће бити ако нема законске обавезе организација и органа којима се упућују, да их разматрају и изјашњавају се о њиховом прихватању, јер неће бити мотива за њихово покретање. Зато се прогресивне снаге морају залагати да се такве обавезе утврде, поготову ако су у питању отуђене организације и органи којима слободне народне иницијативе не одговарају.

Да би се приволели на одговоран однос према покренутим иницијативама, надлежне организације и органи се морају обавезати да евентуално одбијање одређених иницијатива јавно образлажу. Тиме би се осујетила њихова самовоља да покренуте иницијативе одбијају и кад су оне друштвено целисходне, оствариве и оправдане. „Они, између осталог, желе неактивно и послушно становништво. Стога, једна од ствари коју можете урадити да им загорчате живот је да *не* будете послушни и пасивни... Чак само постављање питања може имати значајног утицаја... Али најважнија ствар је да то буде организовано и истрајно“.²⁴⁾ Питање одговорно-

23) Михаило Аврамовић, *Организација земљорадника*, Савез земљорадника, Београд, 1920., стр. 4.

24) Ноам Чомски, *Шта то (у ствари) хоће Америка?*, исто, стр. 74.

сти према покренутим иницијативама организоване демократске снаге треба да покрећу и кад нису оне непосредни иницијатори.

Грађанска иницијатива треба да је пре свега у функцији непосредног одлучивања грађана. Не може се очекивати да иницијатори таквог одлучивања буду политичке странке које теже монополизацији одлучивања преко представничких органа. „У речнику демократских партија које су на власти не чује се залагање за јачање „грађанске партиципације“ као битног конструктивног дела развоја демократског друштва, а појам „децентрализације“ се своди на административну регионализацију, иза које се крије намера да се фактички и даље кључне одлуке доносе на централизован начин“.²⁵⁾ Неморално је да главни иницијатори за доношење друштвених одлука не буду они који и одлучују, а у случају непосредног демократског одлучивања то су сами грађани, који пре свега ради тога треба да се самоорганизују у општенородни покрет, са могућношћу да свако буде у улози иницијатора.

На непосредном одлучивању грађана треба да се заснивају и одлуке које се доносе у народним скупштинама, чији састав треба да одражава професионалну, социјалну и националну структуру бирачког тела. То подразумева да се о садржини нарочито судбоносних одлука организује претходна расправа и демократско утврђивање већинског опредељења грађана као обавезујућих инструкција за скупштинско изјашњавање изабраних представника.

Такав начин скупштинског одлучивања претпоставља непосредно делегирање народних изасланика од стране грађана, са флексибилним и променљивим мандатом, зависним од сагласности са опредељењима бирачког тела. Политичке странке, као и друге организације могу истицати своје кандидате и водити изборну кампању, али изабрани представници треба да раде само по инструкцијама бирачког тела, и за свој рад само њему одговарају. То је најбоља брана против политичког отуђивања народа и наметања разних себичних интереса као општенородних, којима се друштво не унапређује него уназађује. Непосредна власт народа једини је начин да се друштво заштити од доминације таквих интереса и да се обезбеди остваривање његових стварних интереса као најпоузданија гаранција друштвеног прогреса.

Демократска власт у Србији, као и било где у свету, не може се ни успоставити ни остваривати без непосредног ангажовања целог народа. Аутократска власт се једино демократском влашћу

25) Проф. др. Загорка Голубовић, *Како калимо демократију – шта нисмо научили*, исто, стр. 273.

може укинути, и зато се и она и укида само у мери у којој се ова друга успоставља.

За успостављање демократске власти је пресудна иницијатива одоздо јер се ради о власти самог народа, али пошто је и демократија облик државне власти, неопходне су и демократске иницијативе из државног центра. Зато је потребно да се одговорне државне функције поверавају одговорним и демократски оријентисаним појединцима, који ће својим опредељењима излазити у сусрет масовним народним иницијативама.

Иницијативе на линији успостављања демократске власти треба да буду усмерене пре свега на повећање демократских права и стварање неопходних услова за њихово остваривање. Тежиште је на проширивању права демократског одлучивања о судбоносним питањима заједничког живота и рада, као окоснице демократског система.

Да би систем функционисао, та права треба и остваривати, што подразумева сталну иницијативу са свих страна и њено демократско артикулисање, којим се појединачне иницијативе превode у колективне а колективне у демократске одлуке. Демократије ће бити само ако функционише систем демократског одлучивања, а уколико не функционише демократски, функционисаће аутократски.

Демократска власт се и успоставља кроз непрестану борбу с аутократском влашћу, која се превладава само уколико цело друштво постаје суверени носилац колективног одлучивања о сопственој судбини. Свако посредовање представничким одлучивањем значи отуђивање друштвеног суверенитета од народа, којим се судбина друштва препушта на милост и немилост отуђених друштвених сила. И власт и опозиција у Србији много пута до сада су показали да им није пуно стало до народа и бриге за њега. „Често су покретана она питања за које се знало да нема решења, а кад су она и постојала, тада су дуге расправе онемогућавале ефикасне и плодотворне одлуке. Актери су „народну вољу“ и муке схватили као подручје узајамног препуцавања и властите промоције. У основи то је била борба елита којој је народ био мало значајан и потребан“.²⁶⁾

Док покретачку снагу политичких странака као носилаца отуђене политичке власти, чине себични интереси одређених друштвених група, главна покретачка снага народа је општенародни

26) Мирослав Печујлић, Владимир Милић, *Демократија и ауторитаризам*, Сремпублик, Правни факултет, Институт за политичке студије, Београд, 1994., стр. 205.

односно општедруштвени интерес. Покретање народних иницијатива за остваривање општенародних интереса, практично значи партиципација народа у самој власти. Иницијативе се могу покретати у виду предлога надлежним органима и организацијама за разматрање одређених питања и доношење одговарајућих закона, прописа, одлука и мера, или путем петиција и јавних захтева у средствима информисања, на митинзима, зборовима и уличним демонстрацијама да се неки проблем реши по вољи иницијатора.

Иницијатори ће бити више уважавани ако их је више и ако имају већи друштвени углед и утицај, ради чега је пожељно да иза одређених иницијатива стане већи број што утицајнијих појединаца и организација. Покренуте иницијативе неће, међутим, ни поред свега бити прихваћене ако се косе с интересима оних који о њима одлучују и ако су они огуђени од иницијатора и њихових интереса. У том случају је неопходно користити облике борбе и демократског притиска путем јавног дијалога и критике, грађанске и радне непослушности, бојкота, штрајкова и протеста. Али најважније је да демократски облици борбе буду организовани и истрајни, јер оно што људи на власти „не могу сварити су истрајни и све јачи притисци, удружења која стално нешто раде, људи који се уче на искуствима од прошлог пута и делују успешније наредног пута“²⁷⁾

Остваривање и даљи развој непосредне демократије онемогућава владавина партија. Али владавина партија се не може превазићи другачије него управо развојем непосредне демократије. Неизоставни услов за то је укидање политичког монополизма које подразумева потпуно слободно политичко организовање и деловање грађана са подједнаким могућностима активног учешћа у политичком договарању и друштвеном одлучивању.

ЛИТЕРАТУРА

- Васовић, Вучина, прилог у зборнику: *Лавиринти кризе*, Институт за европске студије, Београд, 1998.
- Вебер, Макс: *Привреда и друштво*, том 3, Просвета, Београд, 1976.
- Вучетић, Слободан: *Демократија без доказа*, БИГЗ, Београд, 1994.
- Голубовић, Загорка проф. др.: *Како калимо демократију – шта нисмо научили*, Албатрос Плус, Београд, 2011.
- Диверже, Морис: *Демократија без народа*, Рад, Београд, 1968.
- Drucker, Peter F.: *Посткапиталистичко друштво*, Грмеч – Привредни преглед, Београд, 1995.

27) Ноам Чомски, *Шта то (у ствари) хоће Америка?*, исто, стр. 74-75.

- Ђурић, Живојин, „Социјално-политички осврт на модел приватизације у Србији“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 4/2013.
- Еткинсон, Родни: *Зачарани европски круг*, Светови, Нови Сад, 1997.
- Кнежевић, Милош: *Неизвесни прелазак: демократија и транзиција*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
- Марковић, Драган: *Демократија и партократија*, Институт за политичке студије, Београд, 2009.
- Марковић, Драган: *Демократија и својина*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
- Мер, Едмонд: *Самоуправљање – сутрашњица*, Радничка штампа, Београд, 1977.
- Naisbitt, John: *Мегатрендови*, Глобус, Загреб, 1985.
- Печујлић, Мирослав, Милић, Владимир: *Демократија и ауторитаризам*, Сремпублик, Правни факултет, Институт за политичке студије, Београд, 1994.
- Чомски, Ноам: *Контролисана демократија*, ЦИД, Подгорица, 1999.
- Чомски, Ноам: *Шта то (у ствари) хоће Америка?*, Институт за политичке студије, Београд, 1994.

Dragan Z. Markovic

POSSIBILITIES AND PERSPECTIVES OF DEMOCRATIZATION OF POLITICAL INSTITUTIONS IN SERBIA

Resume

Democratization of proprietary relationships has been set as an imperative to the whole world and especially to Serbia. In order to transcend economic backwardness and be involved in global economic flows, Serbia must accept an adequate organization of production based on efficacious programs to which the organization of the company must adapt. It is necessary for the direct manufacturers to connect themselves economically in smaller or bigger associations and to manage social reproduction democratically.

Contemporary industrial production based on socialization of property and management inevitably leads to real democratization of society. In order to improve proprietary status of manufacturers and real democratization of proprietary relationships, Serbia must even precede in order to reduce backwardness after the developed countries.

For optimal development of democracy and expanding of democratic capacities of political institutions it would be indispensable maximal decentralization of competence from republic to local level, which includes an adequate financial decentralization that is followed by decentralization of power and management. However, tendencies to decentralization are in opposition to centralistic tendencies to concentrate business and resources at the top of the state as much as possible.

The part of democratic progressive powers is to move the people into the action as mobilization power for taking and gaining their own authority. The very legislation and exercising of rights to free civil initiative is an initial act of direct engagement of people in overtaking and direct gaining of power.

The civil initiative should be, first of all, for the purpose of direct citizen participation in decision making. It cannot be expected from the political parties to be initiators of that kind of decision making because they tend to monopolization of decision making through representative organs.

The crucial thing for establishing democratic power is initiative from beneath because it is a question of the power of the very people, but since democracy is the form of governmental authority, democratic initiatives from the state center are necessary too. That is the reason why the responsible state functions need to be delegated to responsible and democratic oriented persons, who will meet large-scale people's initiatives with their orientation.

Key words: political institutions, democratization, democratic capacities, direct democracy

* Овај рад је примљен 28. априла 2015. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 01. јуна 2015. године.